

1. INLEDNING	1
1.1. Mål, material och metod	2
2. SUBJEKT – FORM OCH BETYDELSE	3
2.1. Nominalfras som subjekt	3
2.2. Subjektets kärna – nexus	5
2.3. Pronomen som subjekt	9
3. SUBJEKTTVÅNGET	11
3.1. Subjektet i svenskan ur historisk synvinkel	15
3.2. Det egentliga subjektet i svenskan	17
3.3. Subjektslösa satser	19
3.3.1. Imperativsatser	19
3.3.1.1. Imperativisering	20
3.3.2. Relativa bisatser	21
3.3.3. Struket subjekt i fundament i imperativa huvudsatser	21
3.3.4. Satsflätor	22
4. FORMELLT OCH EGENTLIGT SUBJEKT	23
4.1. Opersonliga satser	23
4.2. Extraponerat subjekt	24
4.3. Existentiellt subjekt	25
4.4. Utbrytningskonstruktion och relativt led som egentligt subjekt	26
4.5. Det egentliga subjektet – är det egentligen ett subjekt?	27
5. SUBJEKTEGENSKAPER HOS SUBJEKT I PASSIVA SATSER	30
5.1. Aktiv och passiv diates – subjekt	30
5.1.1. Något om användningen av passivum	31
SAMMANFATTNING	34
LITTERATUR	

1. INLEDNING

Subjektet anses vara en av de viktigaste satsdelarna i svenskan. Det viktigaste ordet i satsen är det finita (=tempusböjda) verbet – finitet. Finitet kan ha olika bestämmningar. Tillsammans bildar det finita verbet och dess bestämmningar satsens predikat. (Bolander 2001:143.)

Subjektet svarar på frågan Vem/Vad är det som gör någonting? eller riktigare Vem/Vad + finita verbet? (Hultman 2003:204.)

De nödvändiga leden i en sats är subjekt och predikat, och förbindelsen dem emellan kallas nexus. Dessa båda led finns i alla huvudsatser och förbindelsen mellan dem är satsens kärna. De är nödvändiga för en sats. (Bolander 2001:143.)

Subjekten består oftast av nominalfraser, men de kan också bestå av infinitiver och vissa bisatser, dvs. andra nominala led. (Bolander 2001:143-144)

Subjektet står i grundkasus. Det gäller också personliga pronomen, som har en särskild akkusativform i funktionen som objekt och efter preposition.

Svenskan har subjektstvång. Det finns dock exempel på att subjektet saknas. T.ex. imperativsatser står ofta utan subjekt.

Historiskt sett har subjektet inte alltid varit nödvändigt. I modern svenska måste man i princip alltid sätta ut någon form av subjekt i en sats. Om inga andra medel står till buds sätter man in ett s.k. platshållande det: Under den fornsvenska perioden, ca 1225 – 1526, var däremot en del av normala satser subjektlösa. Särskilt i lagarna var det vanligt med subjektlöshet, ty om det framgick av sammanhanget vem som avsågs satte man inte ut något subjekt.

Denna konstruktionstyp lever länge kvar i lagstilen. Den är rikligt företrädd i 1734 års lag (Pettersson 1996:168.).

En annan olikhet mellan fornsvenskan och modern svenska gäller vid verb som uttrycker fysiska eller psykiska förmimmelser, t.ex. hungra och törsta. I fornsvenskan har verb av det slaget ett subjekt som står i dativ eller ackusativ, inte som normalt i nominativ. Man brukar säga att verbet har ett oblikt subjekt. (Pettersson 1996:106-107.)

Efterhand blir subjektsslöshet i lagarna allt ovanligare. En liknande utveckling kan man konstatera beträffande de s.k. oblika subjekten. Vissa stelnade former kan man dock träffa på än i dag: mig synes, mig tycks. (Pettersson (1996:167.)

Om subjektet saknas, skall man ha det formella subjektet det i satsen. Det formella subjektet har ingen referent utan fungerar bara som s.k. platshållare på subjektets plats. (Andersson 1993:74.)

Det egentliga subjektet utgörs av en vanligtvis indefinit nominalfras som står på objektets plats i satsen, dvs. efter platserna för infinit verb och partikeladverbial och framför adverbialen i slutfältet. Det egentliga subjektets nominalfras har samma semantiska roll i förhållande till verbet som ett ordinärt subjekt vid samma verb. (SAG 3:384.)

Det egentliga subjektet kan också betraktas som ett mellanting, dvs. en objektliknande konstituent, ett mellanting mellan subjekt och objekt (Sundman 1986:121).

I svenskan kan den passiva satsens subjekt sakna den ena semantiska tendensen hos subjekt, agentivitet. I allmänhet är det dock inte nödvändigt att den aktiva satsens objekt subjektiviserar i den passiva satsen. (Sundman 1986:125-126.)

1.1. Mål, material och metod

I denna bilaudaturuppsats har mitt mål i första hand varit att ge en detaljerad bild av subjektet och dess användning och att utreda subjektets roll i svenskan. De två viktigaste momenten i mitt arbete är det s.k. subjektstvånget med subjektlösa satser och formellt samt egentligt subjekt och hur de skiljer sig ifrån varandra. Också frågan

om det så kallade egentliga subjektet överhuvudtaget är ett subjekt tar jag upp. Materialet har jag excerperat ur följande grammatikböcker och romaner:

- Andersson, Erik: *Grammatik från grunden, en koncentrerad svensk satslära*. 1993.
- Bolander, Maria: *Funktionell svensk grammatik*. 2001.
- Dahl, Östen: *Grammatik*. 1982.
- Ekerot, Lars-Johan: *Ordföljd, tempus, bestämdhet: föreläsningar om svenska som andra språk*. 1995
- Jansson, Tove: *Pappan och havet*, utgiven första gången år 1965.
- Hultman, Tore G.: *Svenska Akademiens Språklära*. 2003.
- Lindgren, Astrid: *Pippi Långstrump*, utgiven första gången år 1945.
- Malmgren, Sven Göran: Är det egentliga subjektet egentligen subjekt? Artikel ur boken *Grammatik på villovägar*, huvudred. Ulf Teleman. 1992.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan, Andersson, Erik: Svenska Akademiens grammatik 3-4. 1999.
- Sundman, Marketta: *Subjektval och diates i svenskan*. 1987.
- Thorell, Olof: *Svensk grammatik*. 1982.

Som metod har jag valt s.k. kvalitativ metod, dvs. jag har refererat grammatikböcker och excerperat exempel ur två barnböcker. På detta vis har jag försökt få en bild av hur subjektet används och subjektets roll i svenskan.

2. SUBJEKT – FORM OCH BETYDELSE

2.1. Nominalfras som subjekt

Enligt Hultman (2003:204) är nominalfras den sammanfattande termen för konstruktioner som fungerar på samma sätt som ett ensamt substantiv i syntaktiskt avseende (nominal funktion). I den traditionella skolgrammatiken saknades inte bara benämningen nominalfras utan också ett motsvarande begrepp. Begreppet är emellertid centralt i modern grammatik och ger god tankehjälp i beskrivningen av språket.

En nominalfras är i typfallet ett substantiv med eventuella bestämmingar: *flickan, den lilla flickan, en annan sådan flicka, flickan därute, flickan med det röda håret, flickan som bor i vårt kvarter*. Även substantiviska pronomen som ”ersätter” substantiv är nominalfraser: *hon, hon själv, hon ensam, två likadana, den lilla, det onda, de svaga*. En nominalfras kan alltså bestå av ett enda ord, t.ex. flickan eller hon. (Hultman 2003:204.)

Nominalfraserna fungerar t.ex. som **subjekt** (*flickan som bor i vårt kvarter, blev sjuk i går*), objekt (*jag träffade flickan som bor i vårt kvarter i går*), predikativ (*det där är flickan som bor i vårt kvarter*) eller rektion i en prepositionsfras (*han slog sig ner bredvid flickan som bor i vårt kvarter*).

Alla dessa exempel visar olika slag av nominal funktion. Det är alltså hela den utbyggda nominalfrasen *flickan som bor i vårt kvarter* som är subjekt, objekt, predikativ eller rektion i en prepositionsfras, inte bara huvudordet *flickan*. (Hultman 2003:204.)

Jag kan konstatera att subjektet i fallet nominalfras är mycket omfattande. Nominalfrasen kan innehålla flera led som tillsammans bildar satsens subjekt och därmed utvidgar subjektets betydelse t.ex. *kvinnan, kvinnan som kom, kvinnan med den blåa hatten, kvinnan som bor nära oss osv.*

Man kan konstatera att subjektet svarar på frågan *Vem/Vad är det som gör någonting?* eller riktigare *Vem/Vad + predikatet?*

2.2. Subjektets kärna - nexus

Enligt Bolander (2001:143) är de nödvändiga leden i en sats **subjekt** och **predikat**, och förbindelsen dem emellan kallas **nexus**, t.ex. *Patrik sjunger*.

Jag har plockat några exempel på nexus från barnböcker av Astrid Lindgren och Tove Jansson:

Ex. 2.1   **Mamman nickade** och kravlade sig på benen (Jansson 1965:25).

Ex. 2.2   **Tommy och Annika kravlade sig ner från bordet** och klev över golvet så försiktigt de kunde för att inte blöta ner sig (Lindgren 1978:62).

Ex. 2.3   **Barnen följde först landsvägen en bit** men vek sedan av in i en hage (Lindgren 1978:62).

Dessa båda led förutsätter varandra och förbindelsen är satsens kärna. I svenskan är subjekt och predikat grammatiskt (formellt) nödvändiga för en sats. Subjekten behövs för att tala om vem som t.ex. utför en handling, eftersom svenska verb inte har några ändelser för att markera detta, vilket är fallet i många språk. Svenskan sägs därför ha **subjektstvång**. En följd av detta är att man måste sätta ut ett formellt subjekt vid de opersonliga verben, t.ex. **Det** regnar. (Bolander 2001:143)

Jag anser att en grammatisk sats annars blir ofullständig. Det går inte att säga **Patrik sång*, **sjunger en sång* (utom i vissa fall när subjektet är allmänt känt, t.ex. *Vad gör du? Sjunger en sång.*), utan man måste ha såväl ett subjekt som ett predikat i nexusfältet för att få en komplett

grammatisk sats: ***Patrik sjunger**, **Patrik sjunger en sång**.*

Enligt Bolander (2001:143) kan man något grovt säga att satsens **subjekt** är den eller det man talar om, och **predikatet** det som görs/sker t.ex. *Orkestern spelar*. De traditionella frågorna brukar vara ”Vem är det som gör något”? Respektive ”Vad gör

subjektet?”. Dessa frågor fungerar ibland, men långt ifrån alltid. Ibland kan de t.o.m. vara förvirrande, t.ex. i satsen *Dokumentet negligeras*. (Bolander 2001:143)

Enligt Bolander (2001:143) är ett annat sätt att definiera subjekt och predikat att se satsens första nödvändiga nominalfras som subjekt och den finita verbfrasen som predikat. En sats består då av en nominalfras och en verbfras: S — NP (nominalfras) + VP (verbfras), t.ex. *Freden + låter vänta på sig; Stora delar av världens befolkning + svälter*. Dessa fraser kan sedan utifrån sin form analyseras vidare. Att definiera subjekt och predikat utifrån form gör att definitionerna lättare stämmer med språkets verklighet, eftersom subjekts- och predikatsfrågan passar dåligt för många satser. Subjekt och predikat är nämligen mer grammatiska kategorier än semantiska.

Enligt Ekerot (1995:91) bildar det så kallade *subjektstvånget* och det så kallade *finittvånget* tillsammans ett så kallat *platshållartvång*, som är förbundet med svenskans satsgrammatiska ordföljdssystem. Ekerot (1995:91) konstaterar vidare att när det gäller *finittvånget*, måste S- och FV-platserna normalt vara besatta. Platshållartvånget garanterar alltså att den viktiga skillnaden mellan rak och omvänd ordföljd kommer till uttryck. (Ekerot 1995:91.)

Som jag redan har konstaterat består subjektet oftast av nominalfraser. Enligt Bolander (2001:143 □ 144) kan subjektet också bestå t.ex. av infinitiver, vissa bisatser och opersonligt **det** De nedanstående exemplen är hämtade ur Bolanders grammatik och de ovannämnda barnböckerna:

a) en nominalfras:

Ex. 2.4 *Den varma solen stekte.*

Ex. 2.5 *Han var sjökaptten och seglade på de stora haven* (Lindgren 1978:5).

en infinitiv:

Ex. 2.6 *Att våga är att vinna.*

en bisats:

Ex. 2.7 *Att han kom var bra.*

opersonligt det:

Ex. 2.8 ***Det mörknar.***

Ex. 2.9 *I Kina är **det** lite annorlunda.* (Lindgren 1978:51)

b) opersonligt det + en nominalfras:

Ex. 2.10 *Det kom **en ny lag** vid nyår.*

Ibland förekommer t.o.m. två subjekt, ett s.k. formellt och ett egentligt:

Ex. 2.11 ***Det ligger en hund på trappan.***

Ex. 2.12 ***Det var en vacker liten brasa, nästan osynlig i solskenet, men den brann riktigt nått.*** (Jansson 1965:9)

Betraktar man exempel 2.12 närmare, kan man konstatera att satsen inleds med ett formellt subjekt *det*, följt av ett egentligt subjekt *en vacker liten brasa*. Meningen är att presentera något nytt. Man vet att det finns någonting, men inte exakt vad. Därför använder man såväl ett formellt som ett egentligt subjekt. Man kan fråga om det egentliga subjektet egentligen är ett subjekt eller kan det helt enkelt anses vara en slags objektsliknande konstituent, någonting mellan subjekt och objekt. T.ex.

Det var en vacker liten brasa, nästan osynlig i solskenet, men den brann riktigt nått. Den vackra lilla brasan syntes långt och den spred värme omkring sig.

Jfr ex. 2.13 ***Den vackra lilla brasan var nästan osynlig i solskenet, men den brann riktigt nått.***

I den ovannämnda satsen förekommer subjektet i bestämd form. Man kan anta att subjektet syftar på något allmänt bekant. T.ex.

*Flickorna kokade kaffe i skogen mellan bärplockningen. De satt vid en liten brasa och vilade sig. **Den vackra lilla brasan** var nästan osynlig i solskenet, men den brann riktigt nått.*

När jag granskar frågan om det formella subjektet lite närmare märker jag att det formella subjektet är utan något särskilt innehåll i svenskan. Det formella subjektet *det* inleder satsen när satsens normala subjekt av någon anledning inte lämpar sig för satsens början. Som jag redan har konstaterat kan detta bero på att subjektet innehåller

ny information (*Det ligger **EN HUND** på trappan*), man vet att något nytt är på kommande. Det kan också bero på att subjektet innehåller för mycket information (*Det var synd **ATT HAN INTE KUNDE KOMMA***). Det går också att säga *Att han inte kunde komma var synd*, men det används kanske mera sällan i skriftligt form.

Ex. 2.14 "*Vad det ändå är härligt att leva*", sa Pippi. (Lindgren 1978:29.)

Ex. 2.15 "*Vad det är roligt att leka kull*", skrek Pippi. (Lindgren 1978:34.)

Ex. 2.16 *Vad det är spännande att leva, tänkte mumintrollet*. (Jansson 1965:76.)

Ex. 2.17 *Det var rätt besvärligt att klättra upp till hålet*. (Lindgren 1978:58.)

I de ovannämnda satserna kan vi se att fraserna innehåller såväl ett formellt subjekt *det* som en infinitiv *att leva*, eller det opersonliga *det* och en nominalfras: *Det var rätt besvärligt att klättra upp*.

Enligt Thorell (1982:200) är subjektet ett nominalt led, vilket innebär att dess betydelse är substantivisk och alltså fattas som ett väsen eller ett ting. Som subjekt kan användas substantiv och substantiviska pronomen. Här nedan har jag också excerperat några exempel ur "Pippi Långstrump" av Astrid Lindgren. Fraser utan någon referens är tagna ur Thorells grammatik.

a) Substantiv och substantiviska pronomen:

Ex.2.19 ***Det här cykelstråket** är ett led i ett stort cykelvägnät.*

Ex.2.18 ***Ett genomträngande rop** kom ute från tamburen.* (Lindgren 1978:94.)

Ex.2.19 ***Vem av er** har beställt biff?*

Ex.2.20 *Men **vem** säger då till dej när du ska gå och lägga dej om kvällarna och sånt där, frågade Annika.* (Lindgren 1978:13.)

b) adjektiv och particip samt räkneord och adjektiviska pronomen i självständig ställning:

- Ex. 2.21 *Det blå* på dalmålningen tilltalade honom mest.
- Ex. 2.22 *De högst betalda* får den minsta lönehöjningen.
och *den minsta* heter Petter, sa Pippi. (Lindgren 1978:52.)
- Ex. 2.24 *De våra* led ett stort nederlag.
- Ex. 2.25 *Tre* är ett lyckotal.
- Ex. 2.26 Och så ska jag tala om för dej att *sju* och *fem* blir tolv.
åtta och *fyra* blir tolv. (Lindgren 1978:41 □□ 42.)

c) infinitiv (i regel föregången av att) och bisatser (att- och om- och vad-satser)

- Ex. 2.27 *Att vara olympier* är något fint.
- Ex. 2.28 *Att detta inte är någon stor reform* borde vara uppenbart för
envar.
- Ex. 2.29 *Precis vilka reformer som skatterna går till* är omöjligt att säga.
- Ex. 2.30 *I praktiken betyder vad som skett* inte mycket.
- Ex. 2.31 *Vad som kom Tommy och Annika att särskilt spärra upp*
ögonen, det var apan som satt på den främmande flickans axel.
(Lindgren 1978:10.)

Utgående från Bolanders (2001:142) och Thorells grammatikor (1982:200) kan man konstatera att vanliga subjekt är: en nominalfras, substantiv och substantiviska pronomen, en infinitiv, en bisats, och opersonligt det med eller utan en nominalfras. Subjektet utgörs oftast av en nominalfras. Nominalfrasens huvudord står i nominativ om det kan böjas (dvs. icke-genitiv).

- Ex. 2.32 *Annelie älskar jag*; jfr: *Annelie älskar mig*.
- Ex. 2.33 *En sådan lärare retar vi inte*; jfr: *En sådan lärare retar oss inte*.
- Ex. 2.34 1948 kom *nästa roman*. (SAG 4:31)

2.3. Pronomen som subjekt

Vissa pronomen kan också fungera som satsens subjekt.

a) personliga pronomen:

- Ex. 2.35   **Han** hade fler barn än han kunde räkna.
(Lindgren 1978:52.)
- Ex. 2.36   **Han** hade varnat sin familj. (Jansson 1965:7.)
- Ex. 2.37   **Hon** stirrade in i lampan och ruskade sakta på sitt tunga huvud.
(Jansson 1965:16.)
- Ex. 2.38   **Den** tröstade honom alltid, varje kväll han hade gått ner för att
titta i den, hela den långa, varma, obeskrivligt vackra och
vemodiga sommaren. (Jansson 1965:12.)
- Ex. 2.39   Ät, skrek hon, ät, innan **den** kallnar! (Lindgren 1978:15)

b) demonstrativa (determinativa) pronomen:

- Ex. 2.40   Som ni ser är **dethär** ett oerhört farligt ställe. (Jansson 1965:71.)
- Ex. 2.41   **Detdär** är precis vad jag behöver, sa han. (Jansson 1965:72.)

c) interrogativa pronomen:

- Ex. 2.42   Men **vem** säger då till dej när du ska gå och lägga dej om
kvällarna och sånt där, frågade Annika. (Lindgren 1978:13.)
- Ex. 2.43   **Hur många äpplen** har de tillsammans? (Lindgren 1978:42)

d) indefinitiva pronomen:

- Ex. 2.44   **Ingenting** får gå till spillo, sa hon. (Lindgren 1978:121.)
- Ex. 2.45   Det vet **ingen**, sa mamman och drog upp svansen ur kölvattnet.
(Jansson 1965:28.)
- Ex. 2.46   **Man** behöver inte vara där så fasligt länge, fortsatte Tommy.
(Lindgren 1978:39.)
- Ex. 2.47   Å, det vet **man** inte så noga, sa pappan hemlighetsfullt. (Jansson
1965:47.)

Ex. 2.48 *Det var en sådan där strålande septemberdag, när **man** får lust att gå i skogen.* (Lindgren 1978:62.)

c) Relativa pronomen:

Ex. 2.49 *Det var Miss Elvira **som** skulle gå på lina.* (Lindgren 1978:76 □ 77)

Ex. 2.50 *Efter Pippis uppträdande på cirkusen fanns det ingen människa i den lilla staden, **som** inte visste, hur rysligt stark hon var.* (Lindgren 1978:83.)

Frågan om relativa pronomen som subjekt granskar jag närmare i kapitel 3.3.2.

Pronomen kan fungera som subjekt, eftersom de syftar till något som gör något i satsen eller till något som sker i satsen. Jag kan konstatera att subjektet svarar på frågan *Vem/Vad är det som gör någonting?* eller riktigare *Vem/Vad + predikatet?*

3. SUBJEKTSTVÅNGET

Svenskan har subjektstvång, men det finns exempel på att subjektet saknas. T.ex. imperativsätser står ofta utan subjekt, och i ledig stil kan ett självklart subjekt (t.ex. talaren själv) ofta utelämnas. (Andersson 1993:73.)

Ex. 3.1 *Vi kan ju laga mat utomhus! I hela ert liv? frågade lilla My.* (Jansson 1965:51)

De allra flesta slag av satser måste likväl innehålla ett subjekt:

Ex. 3.2 *Nu läser {han/*Ø} (en bok).*

Ex. 3.3 *Apropå det: {jag/*Ø} har läst boken du talade om.* (SAG 4:42)

I satserna 3.2 och 3.3 kan subjektet utelämnas. Det saknande subjektet markeras med Ø.

Enligt Bolander (2001:144) finns det undantag också från regeln om subjektsskrav. Detta gäller bl.a. i imperativsätser som oftast saknar utsatt subjekt: **Tänk!** Subjektlösa är också samordningar av typen *Kalle blev trött och Ø gick hem*, där den andra satsen

efter *och* har subjektet gemensamt med den första satsen. Utan subjekt är ofta också rubriker, dagböcker, svar på frågor eller satser som Wennerbergcitaten nedan:

Ex. 3.4   *Här är gudagott att vara.* Bolander (2001:144).

Ex. 3.5   *Pappan körde ner nosen i mossan och ø kände den sura lukten av rök.*(Jansson1965:11.)

I den ovanstående satsen (ex. 3.5) finns det två huvudsatser som har ett gemensamt subjekt.

Ex. 3.6   *Å nej så skönt.* (Jansson 1965:47.)

Ex. 3.7   *ø Har gått till stan.*

Ex. 3.8   *ø Kommer hem vid femtiden*

De ovanstående satserna (ex. 3.6 – 3.8) saknar subjekt och därför är de inte fullständiga satser. Det saknade subjektet markeras med ø. Men jag konstaterar att den som vill skriva någonting som liknar talspråket eller något poetiskt naturligtvis kan strunta i grammatikregler. En grammatiskt korrekt text är ofta formell.

Enligt Ekerot (1995:93) är det fråga om **samordning av satser** t.ex. *Annika skuttade kvickt ur sängen och tassade bort till Tommy* [och **hon** tassade bort till Tommy]. Enligt Ekerot (1995:94) måste det utelämnade subjektet ha samma referens som det i den första satsen, här **Annika**. Det utelämnade subjektet skall också stå i fundamentet ... *och hon skuttade* ... Därför kan inte subjektet (jag) utelämnas i den andra satsen i följande exempel (om inte ordföljden ändras), trots att referensvillkoret är uppfyllt: *Jag går också på bio och kafé, men ibland känner mig ensam.* [*men ibland känner jag mig ensam.*]. (Ekerot 1995:93.)

Ekerot konstaterar vidare (1995:94) att subjektstvånget i svenskan bör iakttas i övrigt – annars blir resultatet mer eller mindre komiska felsyftningar i i ex. *Förslaget blir accepterat och hoppar in genom fönstret.* [och **hon** hoppar...] (Ekerot 1995:93).

Enligt Dahl (1982: 46-47) verkar det som om svenskspråkiga känner ett starkt behov av att verkligen ha ett subjekt i varje sats, och om det inte finns något hittar de på ett. Här skiljer sig svenskan från ganska många andra språk i världen, där subjektslösa satser är vanliga. En sats i ett sådant språk kan alltså bestå av bara ett ord, som t.ex. i finskan:

Sataa

vilket översatt till svenska blir

Det regnar

I den ovannämnda satsen saknar subjektet referent.

Vad är det egentligen som regnar? Svaret *det* är inte riktigt meningsfullt. Detta kallas opersonligt subjekt. Erik Andersson (1993:74) menar dock att det rör sig om ett formellt subjekt. Det formella subjektet har ingen referent utan fungerar bara som en s.k. ***platshållare*** på subjektets plats.

Jag kan dra en slutsats att eftersom man måste sätta ut subjekt i svenskan och det inte finns någon som gör något i satsen ***det regnar***, måste man sätta ut det formella subjektet ***det***. Det formella subjektet ***det*** fungerar som platshållare och uttrycker subjektet.

Om man tar en titt på andra språk, märker man att subjektstväanget är vanligt också i de andra germanska språken, jfr

no., da. ***det regner***

eng. ***it rains***

ty. ***es regnet***

holl. ***het regent***

Jämför jag svenskan (och de andra germanska språken!) med t.ex. de slaviska och de fenno-ugriska språken, märker man att subjektet inte alltid behövs som i de germanska språken. Om man granskar användningen av det formella subjektet ***det*** t.ex. i slaviska språk närmare, märker man att när det är fråga om t.ex. vädret eller naturfenomen fattas det formella subjektet generellt t.ex.:

”Det regnar”

Jfr med slaviska språk:

ry.: *uđem doждь*
 pol. *pada deszcz*

I andra fall använder man det formella subjektet också i dessa språk, t.ex.:

”*Det är dyrt*”

ry. *Эмо дорого*
 pol. *To jest drogie*

Subjektet i den svenska satsen – *det* – verkar ju inte syfta på någonting och ter sig strängt taget ganska onödigt. Det finns alltså anledning att anta att *det* som förekommer i sådana här fall i svenskan bara är ett slags utfyllnad – en platshållare – som finns där för att tillfredsställa det subjektstvång man har i svenskan. Det bör också nämnas att språk som inte har detta subjektstvång ofta underlåter att sätta ut något subjekt när det ändå är helt klart vad det skulle syfta på, alltså i många av de fall när man har pronomen i svenska. (Dahl 1982:47.)

Jag tar ett exempel från två fenno-ugriska språk, nämligen finskan och estniskan som är besläktade med varandra. I båda språken fattas det formella subjektet före verbet:

fi. *sataa (vettä)*
 est. *vihma sadada (sajab vihma)*

Subjektets plats är tom och ingen platshållare behövs som i svenskan och de andra germanska språken.

Ekerot (1995:92) anser att den betydelsetomma subjektmarkören *det* förekommer vid väderleksuttryck och liknande (*regna, åska, snöa, vara kallt, ljusna, mörkna osv.*).

Som redan tidigare har konstaterats i kapitel två behövs subjektet för att tala om vem som t.ex. utför en handling, eftersom svenska verb inte har några ändelser för att markera detta.

Jag *kommer*
 Du *kommer*

Han/hon *kommer*

Jämför med finskan:

(Minä) *tulen*

(Sinä) *tulet*

(Hän) *tulee*

I finskan är det möjligt att säga: *tulen huomenna*, i svenskan använder man oftast subjektet *jag kommer i morgon*. Enligt min mening är denna form utan något subjekt i finskan mycket vanlig i talspråket. T.ex. *tulen huomenna, Missä Janne on? Tulee huomenna, tulemme sitten ensi viikolla*. I finskan har verbet personböjning, vilket möjliggör utelämnning av subjektet före verbet.

Enligt min mening är den korta formen *kommer i morgon* möjlig i svenskan endast i de fall då subjektet är allmänt känt.

Enligt Karlsson (1978:243) är subjektet i finskan en av satsens huvuddelar, som oftast står före verbet och utlöser verbets personböjning: *minä tulen "jag kommer", Keijo tulee, "Keijo kommer", tämä hame maksaa 10 mk, den här kjolen kostar 10 mk, mitä nämä hameet maksavat? Hur mycket kostar de här kjolarna?*

3.1. Subjektet i svenskan ur historisk synvinkel

I modern svenska måste man i princip alltid sätta ut någon form av subjekt i en sats.

Om inga andra medel står till buds sätter man in ett platshållande *det*:

Ex. 3.9   ***Det*** regnade i en hel vecka.

Ex. 3.10   ***Det*** är trist att vi inte kan resa.

Ex. 3.11   ***Det*** sitter en katt på trappan.

Ex. 3.12   ***Det*** sjöngs och skrålades hela natten.

Under den fornsvenska perioden, alltså under den äldre och den yngre fornsvenskans tid ca 1225 – 1526, var däremot normala satser av detta slag subjektslösa; jfr nedan:

oc rängde ower iorþina fyretighi dagha. ”och regnade över jorden fyrtio dagar.”

Kan swa illa warþa at ... ”Kan vara så illa att ...

Fyr æn burghit ær ”Innan bärgat är (= innan skörden är bärgad)”.

(Pettersson 1996:106.)

Särskilt i lagarna var det vanligt också med en annan form av subjektslöshet, dvs. när det framgick av sammanhanget vem som avsågs satte man inte ut något subjekt:

Stangaær þiur [...] far af banaæ, bøte firi III markum ”Stångar en tjur [...] dör [den skadade] därav, böte [ägaren] tre marker”. (Pettersson 1996:106.)

Denna konstruktionstyp lever länge kvar i lagstilen. Den är rikligt företrädd i 1734 års lag, där det t.ex. kunde se ut så här:

*Är morgongåvan större än tridiung, hafwe äntå ej rätt, at få något theröfwer.
Sker thet i andra swågerlaget å sidone, plichte ej mer, än för annat lägersmål.*

Under 1800-talet blir dock exemplen betydligt färre, och under 1900-talet saknas de helt i de lagar som undersökts. (Pettersson 1996:168.)

En annan olikhet mellan fornsvenskan och modern svenska gäller verb som uttrycker fysiska eller psykiska förnimmelser: **hungra, törsta, drömma, ångra, tycka, tycka om, komma ihåg**. I fornsvenskan har verb av det slaget ett subjekt som står i dativ eller ackusativ, inte som är normalt i nominativ. Man brukar säga att verbet har ett oblikt subjekt:

drömpde þem baþom en drömber ”de båda drömde en dröm”.
þa hungraþe varom herra ”då hungrade vår herre”.
þykir bondanum þrangt i by ”Tycker bonden att det är trångt i byn”.

(Pettersson 1996:106 □ 107.)

Enligt Pettersson (1996:167) kan man konstatera en liknande utveckling beträffande de s.k. oblika subjekten, dvs. konstruktioner där ett subjekt i fornsvenskan inte står i nominativ (typen *mik hungrar*). Undersökningarna har visat att det fanns 43 verb i fornsvenskan som kunde konstrueras på detta sätt. Det har visat sig att 14 verb upphör med oblikt subjekt redan under 1500-talet, 12 under 1600-talet, 11 under 1700-talet och de återstående 6 under 1800-talet.

Vissa stelnade former kan man dock träffa på än i dag: *mig synes*, *mig tycks*. (Pettersson 1996:167.)

Enligt Pettersson (1996:167) kan man konstatera en liknande utveckling beträffande de s.k. oblika subjekten, dvs. konstruktioner där ett subjekt i fornsvenskan inte står i nominativ (typen *mik hungrar*). Undersökningarna har visat att det fanns 43 verb i fornsvenskan som kunde konstrueras på detta sätt.

Det har visat sig att 14 verb upphör med oblikt subjekt redan under 1500-talet, 12 under 1600-talet, 11 under 1700-talet och de återstående 6 under 1800-talet. (Pettersson 1996:167.)

3.2. Det egentliga subjektet i svenskan

Enligt Hultman (2003:234) är ett egentligt subjekt ett subjekt som placeras på objektets plats, medan subjektets plats fylls av det innehållstomma formella subjektet *det*. Det verb som det egentliga subjektet bestämmer är oftast intransitivt, och det egentliga subjektet är en obestämd nominalfras:

- Ex. 3.13 *Det ligger en tidning på botten av badkaret.*
- Ex. 3.14 *Det har funnits en bristsituation i flera år.*
- Ex. 3.15 *Det har kommit ett telegram från strejkhögkvarteret.*
- Ex. 3.16 *Det rullar sammanlagt 3,6 miljoner bilar i Sverige i dag.*

Hultman (2003:234) konstaterar vidare att de egentliga subjekten har samma semantiska roll i satsen som ett subjekt i en sats utan formellt subjekt. Man kan stryka det formella subjektet *det* och placera det egentliga subjektet på subjektets normala plats utan att satsen blir ogrammatisk och utan att den förlorar sin innebörd:

- Ex. 3.17 *En tidning ligger på botten av badkaret.*
 Ex. 3.18 *En bristsituation har funnits i flera år.*
 Ex. 3.19 *Ett telegram har kommit från strejkhögkvarteret.*
 Ex. 3.20 *Sammanlagt 3.6 miljoner bilar rullar i Sverige i dag.* (Hultman 2003:234)

Konstruktioner med egentliga subjekt är mycket vanliga och förekommer också i passiva satser (med s-form av transitiva verb, någon gång även med omskrivet passivum): (Hultman 2003:235.)

Ex. 3.21 *De senaste trettio åren har **det** skrivits massor av framgångsrika pjäser av både män och kvinnor för och om kvinnor.*

- Ex. 3.22 ***Det** hade berättats många historier om honom.*
 Ex. 3.23 ***Det** har blivit bestämt att de två kusinerna [...] skall gifta sig med varandra.*

Enligt Hultman (2003:235) har subjektet sin plats i början av satsen och därför lämpar det sig inte så bra för ny information, som i allmänhet placeras i slutet av satsen.

Konstruktioner med egentliga subjekt kan ses som ett sätt att presentera en sådan information på en plats där den får större tyngd (Hultman 2003:235).

Hultman konstaterar vidare (2003:235) att det egentliga subjektet emellertid kan (precis som objekt) placeras först i satsen när det framhävs mot bakgrund av något som redan har aktualiserats, i följande exempel *tredje februari – ingen snö* respektive *lägg in i spisen – ved*:

Ex. 3.24 *Det är skymning den tredje februari nittonhundraåttioett och ingen snö finns **det** i Stockholm och **det** är molnigt men uppehåll och tre grader varmt.*

Ex. 3.25 *Lägg in i spisen. Ved ligger **det** på trappan.*

Jag tar upp ännu ett exempel: *Det är kallt i rummet/rummet är kallt.* Man kan fråga om dessa två satspar är helt identiska när man tänker på innehållet. Jag jämför de två satsparen med varandra och kan konstatera att den första satsen bara har ett subjekt, medan den andra satsen har två subjekt, ett formellt och ett egentligt. Oftast är också det första satsparet mer abstrakt jämfört med det andra satsparet. T.ex. *det är kallt i rummet* uttrycker det nuvarande tillståndet i rummet; rummet kan också vara varmt och oftast är det också det men nu råkar det vara kallt, medan *rummet är kallt* framhäver att rummet är kallt och inte t.ex. varmt. Tillståndet kan kanske vara mera bestående. Rummet värms inte upp och är kanske inte beboeligt.

3.3. Subjektslösa satser

Trots subjektstvånget finns det exempel på att subjektet saknas. Nedan ges det exempel på sådana fall.

3.3.1 Imperativsatser

Imperativa huvudsatser har normalt inget utsatt subjekt.

- Ex. 3.26 *Sluta upp med det där!* (SAG 4:1999:43)
 Ex. 3.27 *Låt henne vara! Vi vill se den rödhåriga jäntan!* (Lindgren 1978:77.)
 Ex. 3.28 *Ta det lugnt, ropade hon muntert.* (Jansson 1965:138.)
 Ex. 3.29 *Var inte fånig, sa mamman.* (Jansson 1965:57.)
 Ex. 3.30 *Vänta lite, skrek Pippi efter henne.* (Lindgren 1978:51.)
 Ex. 3.31 *Gör dom, sa Pippi. Bit igen då!* (Lindgren 1978:64.)
 Ex. 3.32 *O snälla Pippi, gör inte det!* (Lindgren 1978:65.)

Subjektet är utelämnat i imperativa satser. Man kan naturligt sätta ett subjekt för att framhålla imperativsatsens subjekt. Jag jämför satserna 3.26-3.30 med de följande satserna och granskar närmare skillnaden mellan satserna:

Pojkarna, sluta upp med det där!
Grabbarna, låt henne vara! Vi vill se den rödhåriga jäntan!
Mamma, ta det lugnt, ropade hon muntert.
Lasse, var inte fånig, sa mamman.
Annika, vänta lite, skrek Pippi efter henne.

I satserna ovan har ett subjekt satts ut. I vissa fall kan det vara nödvändigt att framhålla subjektet, t.ex.

Mamma, ta det lugnt, ropade hon muntert.
 (Pappan sitter bredvid mamman och han är lugn, det är mamman som är nervös).
Lasse, var inte fånig, sa mamman. (Det är Lasse som är fånig, inte Pelle eller Olle).

I svenskan framgår det inte alltid i texten eller i talet om imperativen gäller en eller flera personer. *Var inte fånig!* Gäller i singularis, *var inte fåniga!*, gäller i pluralis. *Lasse, var inte fånig!*, *Pojkarna, var inte fåniga nu!* I dessa satser märker man genast skillnaden mellan singularis och pluralis. När det är fråga om imperativsatsen *ta det lugnt!* är skillnaden inte alls tydlig. *Mamma, ta det lugnt!*, *Flickorna, ta det lugnt!*, *Du kan ta det lugnt nu!* I sådana fall är det nyttigt att sätta ut subjektet.

3.3.1.1 Imperativisering

Sundman (1986:107–108) anser imperativiseringen vara en subjektsprocess, dvs. en process som bara subjekt kan delta i. I svenskan stryks subjektet i regel i den imperativa satsen (se 3.2.1.), men det kan också sättas ut, t.ex.:

Ex. 3.33   *Akta dig/er!*
 Ex. 3.34   *Ge mig din hand!*
 Ex. 3.35   *Hoppa du först, **Kalle!***

Strykningen möjliggörs av att subjektet är underförstått eller framgår av den extralingvistiska kontexten. Vissa pronomen syftar i imperativa satser på det underliggande subjektet (*din/er, dig/er*). (Sundman 1986:107–108.)

Ex. 3.36   *Släpp Ville och ta er en titt på den här jäntan. Alla tiders jänta!*
(Lindgren 1978:24.)

I satsen ovan saknas subjektet. Subjektet saknas också i satserna nedan.

Ex. 3.37   *Kom nu, så går vi hem!* (Lindgren 1978:25.)

Ex. 3.38   *Vänta ett slag, skrek Pippi* (Lindgren 1978:36.)

Ex. 3.39   *Låt bli att kliva i degen!* (Lindgren 1978:18.)

3.3.2. Relativa bisatser

Relativa bisatser kan sakna subjekt men inleds då i gengäld obligatoriskt av subjunktionen *som*. Det underförstådda subjektet betecknar här samma referent som hela den nominalfras där relativsatsen ingår. (SAG:4:43.)

Ex. 3.40   *De TV-program som lockar mig mest sänds alltid så sent.* (SAG 4:43)

Ex. 3.41   *På den tiden fick den som var liten sysselsätta sig själv bäst hon kunde.*
(SAG 4:43)

Ex. 3.42   *Det var Miss Elvira som skulle gå på lina.*
(Lindgren 1978:76 – 77.)

Ex. 3.43   *Efter Pippis uppträdande på cirkusen fanns det ingen människa i den lilla staden, som inte visste, hur rysligt stark hon var.* (Lindgren 1978:83.)

3.3.3. Struket subjekt i fundament i imperativa huvudsatser

Subjekt som fundament i imperativa huvudsatser kan utelämnas förutsatt att det är redundant i sammanhanget och att det inte föregås av t.ex. en konjunktion eller en vokativ- eller interjektionsfras. Konstruktionen har begränsad användning och

förekommer mest på anslag, etiketter och dylikt (om subjektet anger det som anslaget gäller eller det som bär etiketten) eller i dagboksanteckningar och korta meddelanden (om subjektet betecknar talaren). (SAG 4:43.)

- Ex. 3.44 *Får ej övertäckas!* (SAG 4:43)
 Ex. 3.45 *Kommer strax.* (SAG 4:43)
 Ex. 3.46 *Vet inte.* (SAG 4:43)
 Ex. 3.47 *Trivs bra här och stannar nog semestern ut.* (Meddelande på vykort)
 (SAG 4:43)
 Ex. 3.48 *Återstår att städa upp.* [Subjektet utelämnat, infinitivfras som subjekt]
 (SAG 4:43)
 Ex. 3.49 *Ha, skrek Pippi. Återigen en orättvisa!* (Lindgren 1978:61)
 Ex. 3.50 *Och plats har jag här, gott om plats.* (Lindgren 1978:30)

Jag kan tänka mig att t.ex. en reklam står utan subjekt: T.ex.

En ny Vision ansiktskräm gör en revolution i skönhetsvården:

*Den slätar rynkorna
 gör huden lenare
 förebygger åldrandet
 förnyar cellerna
 gör huden yngre*

I själva verket har alla dessa satser ett gemensamt subjekt: **Den** som syftar på alla satser i reklamen och genom att utesluta subjektet i reklamen ökar reklamens budskap.

3.3.4. Satsflätor

I satsflätor kan subjektplatsen vara tom efter utelämnad subjunktion i narrativ bisats.

- Ex. 3.51 *Johan har hon sagt ska komma.*
 Ex. 3.52 *Vem tror du är mest värd då?*
 Ex. 3.53 *Den tycker jag är mycket tråkigare.*
 Ex. 3.54 *Sedan har vi Johan, som hon har sagt ska komma.*
 (SAG 4:43.)

4. FORMELLT OCH EGENTLIGT SUBJEKT

4.1. Opersonliga satser

Som redan har konstaterats har svenskan ett subjektstvång, och saknas vanligt subjekt skall man ha ett formellt subjekt *det*. Enligt Andersson (1993:74) har det formella subjektet ingen referent utan fungerar bara som platshållare på subjektets plats.

- Ex. 4.1   ***Det** regnar.*
 Ex. 4.2   ***Det** är kallt (i rummet).*
 Ex. 4.3   ***Det** susar i säven.*
 Ex. 4.4   ***Det** är gott med ärter.*
 Ex. 4.5   *I fjol var **det** tjugofem grader varmt på midsommaren.*
 Ex. 4.6   *Oj, vad **det** är trevligt med skurlov, sa Tommy med munnen full av pannkaka.*
                   (Lindgren 1978:64.)

Enligt Andersson (1993:74) brukar satserna nedan lite missvisande kallas för opersonliga, men ofta kan vid samma verb ett annat subjekt införas, t.ex. genom att någon annan satsdel förvandlas till subjekt, och då används förstås inget formellt subjekt.

- Ex. 4.7   *Jfr **Det** regnade stora stenar ner från murkrönet. Stora stenar regnade ner från murkrönet.*
 Ex. 4.8   *Jfr **Det** är kallt i rummet. Rummet är kallt.*
 Ex. 4.9   *Jfr **Det** susar i säven. Säven susar.*
 Ex. 4.10   *Jfr **Det** är gott med ärter. Ärtor är gott.*
 Ex. 4.11   *Jfr I fjol var **det** tjugofem grader varmt på midsommaren. I fjol var midsommaren tjugofem grader varm.*

Jag jämför de två satsparen med varandra och kan konstatera att den första satsen bara har ett subjekt, medan den andra satsen har två subjekt, ett formellt och ett egentligt. Oftast är också det första satsparet mer abstrakt jämfört med det andra satsparet. T.ex. *det är kallt i rummet* uttrycker det nuvarande tillståndet i rummet; rummet kan också

vara varmt och oftast är det också det men nu råkar det vara kallt, medan *rummet är kallt* framhäver att rummet är kallt och inte t.ex. varmt. Tillståndet kan kanske vara mera bestående. Rummet värms inte upp och är kanske inte beboeligt.

Jag anser att det formella subjektet *det* gör satsen litet mera formell. Man ser det i ex. 4.7: *Det regnade stora stenar från murkrönet/Stora stenar regnade från murkrönet.*

Det är typiskt för svenskan att satsen har högertyngd. Det formella subjektet ger en tydlig högertyngd åt satsen och därför kan det rekommenderas i skriftspråket.

4.2. Extraponerat subjekt

Enligt Andersson (1993:74) placeras en infinitiv eller sats som subjekt helst i slutet av satsen (*extraponerat*). På subjektets normala plats placeras i stället det formella subjektet *det*. Infinitiven eller satsen kan i sin tur kallas *egentligt subjekt*.

Enligt SAG (SAG 3:384) utgörs det egentliga subjektet av en vanligtvis indefinit nominalfras som står på objektets plats i satsen, dvs. efter platserna för infinit verb och partikeladverbial och framför adverbialen i slutfältet. Satser med egentligt subjekt har normalt ett expletivt *det* som formellt subjekt. Det egentliga subjektets nominalfras har samma semantiska roll i förhållande till verbet som ett ordinärt subjekt vid samma verb.

Ex. 4.12   *Det har inte försvunnit några spadar den här gången.*
                   **Det har inte försvunnit spadarna den här gången.*
                   Jfr Några spadar har inte försvunnit den här gången.
                   (SAG 3:384)

Andersson (1993:74) tar upp följande exempel:

Ex. 4.13   *Att simma är stärkande för många rörelsehämmade. – Det är stärkande för många rörelsehämmade att simma.*

Ex. 4.14 *Att vi behöver mera pengar är en självklarhet. – Det är en självklarhet att vi behöver mer pengar.*

Men subjektssatsen kan också som vi ser stå kvar på subjeksplats allra först i den överordnade satsen (som fundament). I bisats, som saknar fundament, är extrapositionen däremot obligatorisk.

Ex. 4.15 *Han påstod att **det** var en självklarhet **att vi behöver** mera pengar.*

Man kan ta bort det formella subjektet och ersätta det med det egentliga subjektet. På detta vis får man en sats, som kanske är stelare än den ursprungliga med formellt subjekt + egentligt subjekt. t.ex.

Ex. 4.16 *Att vi behöver mera pengar är en självklarhet. Jfr: Det är en självklarhet att vi behöver mera pengar.*

(Andersson 1993:74.)

4.3. Existentiellt subjekt

Ett subjekt som består av en nominalfras i obestämd form kan ofta placeras som egentligt (existentiellt) subjekt på objektets plats. I sådana existentialsatser används likaså ett formellt subjekt på subjektets normala plats. (Andersson 1993:75.)

Ex. 4.17 *I kanten brukar **det** alltid sitta en pappersklämma.*

Ex. 4.18 ***Det** ligger faktiskt ett brev i postlådan i dag.*

Ex. 4.19 ***Det** regnade ned stora stenar från murkrönet.*

Enligt Andersson (1993:75) används det existentiella (egentliga) subjektet vanligen för att omtala något nytt, för att införa en ny referent i texten. Inte bara formen utan också betydelsen skall sålunda vara obestämd: redan om den nya referenten hör till en tidigare omnämnd grupp kan det vara svårt att använda existentialsats:

Ex. 4.20 ****Det** brukar sitta en av pappersklämmorna i kanten.*

Ex. 4.21 ***Det** var en vacker liten brasa, nästan osynlig i solskenet, men den brann riktigt nått.* (Jansson 1965:9)

Ex. 4.22 *Jfr En vacker liten brasa var nästan osynlig i solskenet, men den brann riktigt nått.*

I ex. 4.21 är det egentliga subjektet ***en vacker liten brasa*** som presenterar något nytt i satsen. Om man stryker det formella subjektet *det* och flyttar det egentliga subjektet till satsens fundamentfält, har satsen fortfarande samma semantiska innebörd.

Men å andra sidan förekommer det enligt Andersson (1993:75) också att bestämda nominalfraser som svarar på en existentiell fråga konstrueras som existentiellt subjekt.

Ex. 4.23 *Vem finns **det** som kan sitta barnvakt? – Ja, först och främst finns ju Bosse, och så finns **det** ju Lisa ....*

Dessutom kan citerade uttryck fungera som obestämda nominalfraser oberoende av sin form:

Ex. 4.24 ***Det** står Bengt/Chefen på brevet.*

Existentialkonstruktion förekommer bara vid vissa verb – bl.a. får satsen inte ha ett objekt från tidigare. Existentialsatserna innehåller mycket ofta ett rumsadverbial som anger var subjektet existerar. (Andersson 1993:75.)

4.4. Utbrytningskonstruktion och relativt led som egentligt subjekt

Formellt subjekt förekommer också vid s.k. utbrytningskonstruktion. Då har ett led flyttats ut ur en bisats och placerats i en ny överordnad sats med ett formellt subjekt och ett kopula-verb som vara, bli (Andersson 1993:76.)

Ex. 4.25 ***Det var i går som** Borgbacken öppnade.
Jfr: Borgbacken öppnade igår.*

Enligt SAG (SAG 3:398) kan en relativ bisats bara i vissa fall konstrueras med egentligt subjekt som utsatt eller underförstådd satsbas:

a) relativsatsen är icke-restriktiv och den relativa anaforen är intensionell, dvs. det egentliga subjektet och dess korrelat syftar inte på samma specifika referent. (SAG 3:398.)

Ex. 4.26 *En persondator, vilket det förstås inte fanns, hade varit dem till stor hjälp.*

Ex. 4.27 *Champinjoner, som **det** för resten växer också där vi bor, vågar vi inte plocka nu längre. [Det egentliga subjektet är underförstått med samma referens som relativsatsens korrelat.]*

b) det egentliga subjektet är utbrutet ur relativsatsen:

Ex. 4.28 ***Det** är nog vatten (som) det behövs mest nu.*

Ex. 4.29 ***Det** är nog en fiskgjuse (som) det sitter där i tallen.*

Restriktiva relativsatsar konstrueras eljest knappast med egentligt subjekt som utsatt eller underförstådd satsbas. (SAG 3:398)

Ex. 4.30 **De åtgärder vilka **det** brukar tillgripas i sådana fall passar av olika skäl inte nu.*

Ex. 4.31 **Han pratade om en katt som **det** brukade sitta på hans trappa.*

4.5. Det egentliga subjektet – är det egentligen ett subjekt?

I det här kapitlet behandlar jag det egentliga subjektet närmare. Enligt Sundman (1986:121) är det inte *ett syntaktiskt objekt* utan snarare *en objektliknande konstituent*.

Ex. 4.32 ***Det** finns mat i skafferiet.*

Enligt Malmgren (1992:56) framgår det i den ovannämnda satsen att satsen innehåller två subjekt: *det formella **det*** och *det egentliga **mat***. Motiveringen till etiketten "egentligt subjekt" brukar vara dels att man får svar på "subjektfrågan", dels att satsen utan ändring av betydelsen kan omformas till satsen:

Ex. 4.33 *Mat finns i skafferiet.*

Med liknande motivering tillämpas samma analys också på meningar som *det är roligt att simma* och *det var roligt att han kom*.

Malmgren (1992:56) anser i sin artikel att problemet med det egentliga subjektet kan betraktas på två sätt: Det ena är att betrakta det formella subjektet som ett ”opersonligt” subjekt av samma slag som *det* i satsen *det regnar*, och det egentliga subjektet som någon sorts objektsliknande bestämning till predikatet. Det andra är att betrakta det formella och det egentliga subjektet som (delar av) en och samma satsdel, något påminnande om det ”dubbla subjektet” i satser av typen *hon är bara snäll, Anna*. Enligt min mening är det rimligt att pröva det första analysalternativet på typen (1) (*det finns mat i skafferiet*) och det andra på typen (2) (*det är roligt att simma, det var roligt att han kom*).

Till att börja med kan man konstatera att det finns flera viktiga skillnader mellan typen (1) och typen (2). Följande kan nämnas:

– I satsen av typen (1) kan det flyttas till en plats efter predikats verbet: *mat finns det i skafferiet*. Det går inte i satser av en typ (2): **att simma är det roligt* är en ogrammatisk sats. Vill man flytta in det i sådana satser blir det i stället *att simma, det är roligt*, dvs. vi får konstruktioner av samma typ *som Anna, hon är bra snäll* (”dubbelt subjekt”). (Malmgren 1992:56.)

I satsen av typ (1) måste verbet – med ett speciellt undantag, se nedan – vara intransitivt: det går inte att säga t.ex. **det slog någon Olle*. I meningar av typ (2) kan transitiva verb förekomma: *det gladdede mig att han kom*. (Malmgren 1992:56.)

I satser av typ (1) måste det egentliga subjektet stå i obestämd form – och inte bara det, det måste ha ”obestämd referens”. Därför är inte bara satser som **det finns maten i skafferiet* utan också satser som **det jamar katter* (syftande på alla katter, s.k. generisk referens) ogrammatiska. Bisatsen □ det egentliga subjektet – i meningen *det var roligt att han kom* måste däremot sägas ha ”bestämd referens” ungefär på samma sätt

som egennamn har detta – observera t.ex. att att-satser ofta föregås av orden *det faktum*: *han gladdde sig över (det faktum) att hon kom.* (Malmgren 1992:57.)

Beträffande satser av typen *det finns mat i skafferiet* är det som traditionellt kallats *det* egentliga subjektet (mat) snarare en bestämning till predikatet än en satsdel på samma nivå som detta i satsstrukturen. Som motivering kan följande anföras: (Malmgren 1992:57.)

Om man tittar på placeringen i satsen märker man att *det* egentliga subjektet betar sig på alla sätt som ett vanligt objekt. Särskilt kan man notera, att *det* i satser med verb i sammansatt tempus eller med löst sammansatta partikelverb inte – som normala subjekt – hamnar omedelbart efter det finita verbet utan först efter hela predikatet: *det har funnits mat i skafferiet, det kom ut en ny bok i förra veckan* (jfr: *han har slagit Pelle, honom har Pelle slagit*). Man kan naturligtvis inte betrakta ordet *mat* etc. som objekt, men det är värd att tillägga att exakt samma kriterium ibland används för att skilja mellan predikatsfyllnad och subjekt. (Jfr: *den jämnaste spelaren under året har varit Torbjörn/den jämnaste spelaren under året har Torbjörn varit* – ordföljden i den första satsen anses visa att Torbjörn där inte är subjekt.) (Malmgren 1992:58.)

Om man tittar närmare på satserna *simma, det är roligt att simma/att det är roligt* märker man att om *det* flyttas in i satsen, får *det* s.k. formella subjektet snarast en sorts framåtsyftande (”determinativ”) funktion. Det går också till nöds att säga *det att simma är roligt*. (Malmgren 1992:60.)

Malmgren anser i sin artikel (1992:61), att om termerna *formellt subjekt* och *egentligt subjekt* bibehålls, skulle man åtminstone önska sig ett litet påpekande i skolgrammatikorna i stil med att *mat* i satsen *det finns mat i skafferiet* egentligen är ett mellanting mellan subjekt och objekt.

På grund av Malmgrens teorier kan man fundera på det egentliga subjektets grundläggande principer: varför måste det egentliga subjektet ha ”obestämd referens”?

Det som är nytt och obekant i satsen kommer inte gärna först; tunga led – satsdelar med många ord – kommer helst sist i satsen. (Malmgren 1992:61.)

5. SUBJEKTEGENSKAPER HOS SUBJEKT I PASSIVA SATSER

Enligt Sundman (1986:125) saknar den passiva satsens subjekt den ena semantiska tendensen hos subjekt, nämligen *agentivitet*. Dess semantiska roll avviker emellertid inte från alla subjekt i aktiva satser; också aktiva satser kan ju ha subjekt med rollen föremål (jfr t.ex. *Huset brann upp* (aktivt) resp. *Huset brändes upp* (passivt)).

De passiva satserna avviker dock från sådana aktiva satser i det att den passiva satsens semantiska struktur också innehåller en participant med rollen agent, dvs. någon som utför handlingen. Man kan därför vänta sig att några grammatiska företeelser i passiva satser kan styras av denna underliggande agent i stället för av subjekt. (Sundman 1986:125.)

Ex. 5.1 *Dörrarna öppnas klockan nio – man öppnar dörrarna klockan nio.*

Passivum kan man använda även när man anger vem som utför handlingen.

Ex. 5.2 *Uppllysningar lämnas av sekreteraren.*

Sekreteraren kallas här *agent*. Satser med agent förekommer framför allt i skriftspråket. (Holm & Nylund 1991:108.)

Allmänt taget är det inte nödvändigt att den aktiva satsens objekt (eller någon annan konstituent) subjektiviseras i den passiva satsen. Passiva satser kan således vara subjektlösa.

De kan också erhålla bara en del av subjektets grammatiska egenskaper. I svenskan subjektiviseras objektet bara optionellt om det är indefinit; en passiv sats utan subjektivering konstrueras i regel med formellt subjekt och beter sig syntaktiskt som en aktiv existentialkonstruktion, t.ex. Sundman (1986:125.)

Ex. 5.3 *Det skall byggas ett nytt hotell här.*

(Det är möjligt att betrakta ett hotell som en avsubjektiverad konstituent.)

Subjektskap hos det ”egentliga subjektet” (objektet) i sådana konstruktioner diskuterades i föregående avsnitt. I det följande avser jag med subjekt en konstituent som genomgått subjektivering i samband med passiveringen. Sundman (1986:126.)

I svenskan kan subjekt i passiva satser (såväl i s-passiv som i perifrastisk passiv) delta i alla de här behandlade subjektprocesserna med undantag för imperativisering; perifrastiska passiver (med att bli) kan t.o.m. delta i denna process, dock i mycket begränsad utsträckning. Den passiva satsens subjekt beter sig dock inte som subjekt i aktiva satser i alla avseenden. (Sundman 1986:125 □ 126.)

I det följande skall jag därför jämföra passiva subjekt med subjekt i aktiva satser när det gäller användning av subjekt.

5.1 Aktiv och passiv diates – subjekt

5.1.1 Något om användningen av passivum

Passivum använder man framför allt i satser där det är oklart eller oväsentligt vem som utför en handling. Ofta är sådana satser likvärdiga med aktiva satser där man är subjekt. (Holm & Nylund 1991:107.)

Verbets diates avgör betydelseförhållandet mellan subjekt och predikat. Vid aktiv konstruktion (*väckte*) betecknar subjektet (*en ilsken telefonsignal*) bäraren av den handling som uttrycktes av verbet; verbet är orienterat i förhållande till den handlande (*agens*). Vid passiv konstruktion betecknar subjektet föremålet för handlingen (*han*), och den handlande representeras av *agenten* (*av en ilsken telefonsignal*), som är underordnad verbet. I detta fall är objektet aktivt och subjektet passivt. (Thorell 1982:201.)

Ex. 5.4 *Alla beundrar henne – hon beundras av alla.*

I den ovannämnda satsen svarar subjektet i passiv konstruktion i regel mot objektet i aktiv konstruktion (Thorell 1982:201).

Ex. 5.5   *En ilsken telefonsignal väckte honom – han väcktes av en ilsken telefonsignal.*

Ex. 5.6   *Denna orden ger konungen endast åt höga militärer – denna orden ges endast åt höga militärer.*

Subjektet i passiv sats svarar vanligen mot det direkta objektet i aktiv sats vid sådana verb som *giva, lämna, sända, lova, berätta, säga*, där det indirekta subjektet i passiv sats också kan motsvaras av indirekt objekt i aktiv sats.

(Thorell 1982:201.)

Ex. 5.7   *Han lovades ersättning för sin förlust.*

Ex. 5.8   *Domstolen tillerkände honom ett stort skadestånd – han tillerkändes ett stort skadestånd.*

Subjektet i passiv sats motsvarar som regel det indirekta objektet i aktiv sats vid verb som är avledda med prefix eller sammansatta med partikel. Det indirekta objektet betecknar oftast en person och skiljer sig inte så mycket från det direkta objektet. Ofta är två konstruktioner möjliga: direkt objekt i bestämd form blir vanligen subjekt i passiv sats:

Ex. 5.9.   *Tomten erbjöds en av arvingarna – arvingarna erbjöds en av tomterna.*

Ex. 5.10.   *Man fick inte flytta på papperen under städningen – papperen fick inte flyttas på ... det fick inte flyttas på papperen ...*

Vid passiv konstruktion av prepositionsverb + objekt finns två möjligheter, nämligen personlig eller opersonlig konstruktion. I det senare fallet är pronomenet det subjekt, och objektet i aktiv sats behåller sin funktion i den passiva satsen. (Thorell 1982:201–202.)

Som tidigare har konstaterats, förekommer agenten oftast i skriftspråket. Detta gäller närmast officiella texter, t.ex. tidningsspråket, officiella meddelanden o.d. Enligt SAG (SAG 4:360) är passiv i första hand en egenskap hos satser: i den passiva satsen har vissa av verbets aktanter systematiskt en annan satsledsfunktion än i den motsvarande aktiva satsen (s.k. normalfallet).

Den aktant som i aktiv sats uttrycks med subjekt anges i passiv sats med ett vanligtvis optionellt av-inlett adverbial (*agentadverbial*), och en aktant som i aktiv sats uttrycks med objekt anges i den motsvarande passiva satsen vanligen med subjekt (eller i vissa fall egentligt subjekt). Om den aktiva satsen har två objekt kan vanligen vilket som helst av dem motsvaras av subjektet i den passiva satsen. De flesta transitiva verb har s-former med passiv funktion. (SAG 4:360.)

Ex. 5.11 *Mumintrollet greps av en häftig spänning.* [Jfr aktiv sats: En häftig spänning grep Mumintrollet.] (Jansson 1965:75.)

Ex. 5.12 *Det var hemskt länge sen han byggde verandan och den borde absolut lackeras om.* [Jfr aktiv sats: ... och man borde absolut lackera om den.] (Jansson 1965:8.)

Ex. 5.13 *Det gav honom en känsla av att de behövde beskyddas, att de sjönk i ett djupt hav som bara han kände till.* [Jfr aktiv sats: ... att man behövde beskydda dem, att de sjönk i ett djupt hav som bara han kände till.] (Jansson 1965:13.)

Ex. 5.14 *Och plötsligt hände nånting nytt inne i glaskulan, där tändes ett ljus.* [Jfr aktiv sats: ..., där tände man ett ljus.] (Jansson 1965:14.)

Ex. 5.15 *Om hon inte är ett dugg farlig så behöver ni inte beskyddas.* [Jfr aktiv sats: ... så behöver man inte beskydda er.] (Jansson 1965:17.)

Enligt SAG (SAG 4:360) kan intransitiva verb i viss utsträckning bilda passiv, dock vanligen endast med s-suffix. Då har den passiva satsen det som subjekt, och agentadverbial är sällsynt. På samma sätt kan verbet i vissa fall stå i passiv med kvarstående objekt. (SAG 4:360.)

Ex. 5.16 *Det pratades och sjöngs mycket vid mötena.* [Jfr aktiv sats: Folk pratade och sjöng mycket vid mötena.]

Ex. 5.17 *Det skrevs inbjudningskort hela natten.* [Jfr aktiv sats: Man skrev inbjudningskort hela natten.]

6. SAMMANFATTNING

Satsleden utgör både primära och sekundära satsdelar. En av de primära satsdelarna är subjekt, som tillsammans med predikatet utgör satsens nexus, som är satsens kärna. Subjekt och predikat i satsen är grammatiskt nödvändiga för en sats. Subjektet behövs för att tala om vem som t.ex. utför en handling, eftersom svenska verb inte har några ändelser för att markera detta, vilket är fallet i många språk. Svenskan har ett s.k. subjektstvång. De opersonliga verben sätts ut med ett formellt subjekt, t.ex. *det regnar*. (Bolander 2001:143.)

Subjektet består oftast av nominalfraser, men de kan också bestå av infinitiver och vissa bisatser, dvs. andra nominala led. Ibland förekommer två subjekt i en sats, ett s.k. formellt och ett egentligt, t.ex. *Det ligger en hund på trappan*. Subjektet utgörs oftast av en nominalfras. Nominalfrasens huvudord står i nominativ om det kan böjas i nominativ. (Bolander 2001:143.)

Man kunde i den tidiga fornsvenskan låta bli att sätta ut subjekt. Efterhand blev subjektsslösheten allt ovanligare. I de medeltida lagarna kunde man utesluta ett subjekt om det framgick av sammanhanget. Denna konstruktionstyp levde länge kvar i lagstilen, men försvann så småningom. (Pettersson 1996:106.)

I fornsvenskan hade några verb ett subjekt som stod i dativ eller ackusativ, inte som normalt är i nominativ. Man brukar säga att verbet hade ett oblikt subjekt. (Pettersson 1996:106.)

Oavsett subjektstvånget finns det exempel på att subjektet saknas. T.ex. imperativsatser står ofta utan subjekt, i ledig stil kan ett självklart subjekt ofta utelämnas, relativa bisatser kan sakna subjekt och subjekt som fundament i imperativa huvudsatser kan utelämnas förutsatt att det är redundant i sammanhanget och att det inte föregås av t.ex.

en konjunktion eller en vokativ- eller interjektionsfras, i satsflätor kan subjektplatsen vara tom efter utelämnad subjunktion i narrativ bisats. (SAG 4:43.)

I en sats med både det formella och det egentliga subjektet har det formella subjektet ingen referent utan fungerar bara som s.k. platshållare på subjektets plats. (Andersson 1993:74.)

Det egentliga subjektet i satsen kan betraktas på två sätt: Det ena är att betrakta det formella subjektet som ett ”opersonligt” subjekt och det egentliga subjektet som någon sorts objektsliknande bestämning till predikatet. Det andra är att betrakta det formella och det egentliga subjektet som delar av en och samma satsdel, något påminnande om det ”dubbla subjektet i satsen av typen *hon är bara snäll, Anna*. (Malmgren 1992:56.)

Det som är nytt och obekant i satsen kommer inte gärna först, tunga led – satsdelar med många ord – kommer helst sist i satsen. (Malmgren 1992:61.)

Den passiva satsens subjekt saknar den semantiska tendensen hos subjekt, nämligen *agentivitet*. Dess semantiska roll avviker emellertid inte från alla subjekt i aktiva satser. De passiva satserna avviker från sådana aktiva satser i det att den passiva satsens semantiska struktur innehåller en participant med rollen agent, dvs. någon som utför handlingen. Allmänt sett är det inte nödvändigt att den aktiva satsens objekt subjektiveras i den passiva satsen. Passiva satser kan vara subjektlösa. Objektet subjektiveras bara optionellt om det är indefinit. I svenskan kan subjekt i passiva satser delta i subjektprocesserna med undantag för imperativisering. Den passiva satsens subjekt beter sig dock inte som subjekt i aktiva satser i alla avseenden. (Sundman 1986:125 □ 126.)

LITTERATUR:

- Andersson, Erik, 1993: Grammatik från grunden, en koncentrerad svensk satslära. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Bolander, Maria, 2001: Funktionell svensk grammatik. Stockholm:Liber.
- Dahl, Östen, 1982: Grammatik. Lund: Studentlitteratur.
- Ekerot, Lars-Johan, 1995: Ordföljd, tempus, bestämdhet: föreläsningar om svenska som andra språk. Malmö: Gleerup
- Holm, Britta & Nylund, Elizabeth, 1991: Deskriptiv svensk grammatik. 1991. Malmö: Graphic Systems.
- Hultman, Tor G., 2003: Svenska Akademiens språklära. Stockholm: Svenska Akademien.
- Jansson, Tove, 1965: Pappan och havet. Helsingfors:Holger Schildts förlag.
- Karlsson, Fred, 1978: Finsk grammatik. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lindgren, Astrid, 1970: Pippi Långstrump. Stockholm:Rabén & Sjögren.
- Malmgren, Sven-Göran, 1992: Är det egentliga subjektet egentligen subjekt? I: Teleman, Ulf (huvudred.), Grammatik på villovägar. Svenska språknämnden. Almqvist & Wiksell Förlag.
- Pettersson, Gertrud, 1996: Svenska språket under sjuhundra år: En historia om svenskan och dess utforskande. Lund: Studentlitteratur.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Del 3: Fraser. Svenska Akademien – Norstedts Ordbok, Stockholm.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Del 4: Satser och meningar. Svenska Akademien – Norstedts Ordbok, Stockholm.
- Sundman, Marketta, 1987: Subjektval och diates i svenskan. Åbo: Åbo Akademi.
- Thorell, Olof, 1982: Svensk grammatik. 2. uppl. Solna: Esselte Studium.

Subjektet i svenskan – dess betydelse och användning

Tiina Kontusaari
Tammerfors universitet
Institutionen för språk- och
översättningsvetenskap
Nordiska språk
Bilaudaturavhandling 2008

KONTUSAARI, TIINA: Subjektet i svenskan – dess betydelse och användning

Sivulaudatur –tutkielma, 35 sivua + liite (suomenkielinen lyhennelmä, 1 sivu)
Kevät 2008

Subjekti on predikaatin ohella toiseksi tärkein lauseenjäsen. Tärkein lauseenjäsen on predikaatti, joka on finiittimuotoinen verbi. Finiittimuotoisella verbillä voi olla määreitä, jotka yhdessä verbin kanssa muodostavat lauseen predikaatin. Subjekti ja predikaatti ovat välttämättömät lauseenjäsenet lauseessa.

Subjekti vastaa kysymykseen kuka tekee/ketkä tekevät mitä/kuka on/ketkä ovat jotain?

Subjekti koostuu useimmiten nominaalilauseista, mutta se voi koostua myös infinitiiveistä ja sivulauseista.

Subjekti on perusmuodossa. Tämä koskee myös subjektina toimivia persoonapronomineja.

Ruotsin kielessä on ns. subjektipakko, koska ruotsin kielen verbeillä ei ole persoonapäätteitä, jotka selvästi ilmaisivat tekijän kuten esimerkiksi suomen kielessä.. Joskus voi subjekti puuttua lauseesta, esimerkiksi imperatiivilauseissa ei aina ole subjektia.

Jos lauseessa ei ole varsinaista subjektia, voidaan se ruotsin kielessä korvata muodollisella subjektilla *det*, joka sijoitetaan puuttuvan subjektin paikalle. Muodollinen subjekti *det* ei viittaa mihinkään, vaan se sijoittuu lauseessa subjektin paikalle korvaamaan lauseen puuttuvaa subjektia esimerkiksi lauseessa ”sataa” *det regnar*.

Vanhemman ja uudemman muinaisruotsin kaudella osa lauseista oli ilman subjektia. Esimerkiksi lakitekstien lauseissa ei välttämättä esiintynyt subjektia, jos tekijä muutoin kävi ilmi asiayhteydestä. Myöhemmin tämä ilmiö on kielestä hävinnyt.

Lauseen varsinaista subjektia voidaan tarkastella kahdella tavalla. Sitä voidaan pitää jonkinlaisena subjektin ja objektin välimuotona, joka on sijoitettu objektin paikalle tai vaihtoehtoisesti sen voidaan katsoa olevan ns. kaksiosaisen subjektin toinen osa, joka tuo lauseessa esiin uutta tietoa. Ruotsin kielen lauserakenteen oikeapainotteisuuden takia uusi tieto sijoitetaan lauseen loppuun.

Aktiivilauseen objekti muuttuu passiivilauseessa subjektiksi. Passiivilauseen subjekti ei aina ilmaise tekijää, toisin kuin aktiivilauseen subjekti. Passiivilauseen agentti kertoo lauseen tekijän. Passiivilauseet voivat olla myös ilman agenttia, jolloin niissä ei ole subjektia ja huomio keskittyy itse toimintaan, ei lauseen tekijään.

Avainsanat: sivulaudaturtyö, kielioppi, subjekti
